

УДК 378.014:339.94

Т. О. Костюк

кандидат політичних наук, доцент,
старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії інтернаціоналізації вищої освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО УЗГОДЖЕНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ТА ІНСТИТУЦІЙНОЇ ПОЛІТИК ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Стаття відображає синергію державних та інституційних політик, спрямованих на розвиток та ефективне впровадження інтернаціоналізації вищої освіти в Україні. Окрім аналізу важливості гармонізації політики України з прийнятими в ЄС нормами, велику увагу приділено розробці рекомендацій щодо ефективності зусиль органів публічного адміністрування й інституційних практик інтернаціоналізації освітніх послуг.

Ключові слова: вища освіта, державне управління, інтернаціоналізація вищої освіти, комплекс рекомендацій, Україна.

Постановка проблеми. Державна політика відіграє ключову роль у розвитку потенціалу держави в тій чи іншій галузі, її конкурентоспроможності на світовому ринку, тому перебуває в полі постійної уваги як вузькогалузевих експертів, так і науковців, експертів. Вища освіта наразі потребує гнучкого і адекватного вимогам часу стилю державного управління у відповідності до умов національного, регіонального, світового розвитку та тенденцій, що повинно полегшити впровадження інтернаціоналізації вищої освіти (далі – ІВО). Національна стратегія інтернаціоналізації вищої освіти може стати для держави дієвим інструментом впливу шляхом залучення міжнародних дослідницьких ініціатив, корпоративних партнерства та сприяння мобільності студентських та факультетських талантів. Уряди можуть використовувати приховані сили, закладені у власні підсистеми та національну економіку шляхом сприяння міжнародному партнерству. Іноземні студенти сплачують кошти за навчання, збагачуючи і державну скарбницю, і освітню установу. Тому однозначно, що від чітких і вимірних результатів прийняття національної стратегії інтернаціоналізації виграють усі актори процесу ІВО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комплексна інтернаціоналізація – це зобов'язання, яке підтверджується діями, щоб сприяти міжнародній та порівняльній перспективі у навчальних, дослідницьких місіях вищої школи і лідерстві служіння. Вона формує інституційну політику, яка у свою чергу реалізовується в межах чинного законодавства та державної галузевої політики. У цьому аспекті важливим є розуміння й дотримання принципу всеохоплюючої інтернаціоналізації, яка стосується всього закладу вищої освіти (далі – ЗВО) і впливає не лише на все життя студентського містечка, а й на зовнішні структури організації, партнерства та відносини. Саме темі всеохоплюючої інтернаціоналізації присвячена праця Дж. Худзіка [3]. Глобальна реконфігурація економік, систем торгівлі, досліджень і комунікацій, а також вплив глобальних сил на місцеве життя різко розширюють необхідність всебічної інтернаціоналізації, мотивів і цілей, що керують нею. Маріндж Ф. та Фоскет Н. дослідили вплив глобалізацій цих тенденцій на університетське самоврядування і постачання освітніх послуг [4].

Закон України про вищу освіту визначає інтернаціоналізацію стратегічною метою і встановлює завдання ЗВО України активно впроваджувати її на практиці [1]. Крім цього нормативного документу ми

докладно вивчили нову Стратегію Уряду Франції «Ласкаво просимо до Франції» (2018 р.) та нововведення, затверджені новою редакцією Закону про вищу освіту Польщі (2018 р.) [2; 6]. Ці урядові ініціативи варті уваги, оскільки за короткий проміжок часу довели свою ефективність.

Мідлхерст Р. та Вудфілд С. у своїй праці «Responding to the internationalisation agenda: Implications for institutional strategy» докладно зупинились на вивченні інституційних наслідків ІВО. Матеріали дослідження лягли в основу пакету рекомендацій для ЗВО щодо ефективного впровадження ІВО [5].

Мета статті – на основі аналізу наукових праць та найкращих університетських практик країн-членів ЄС розробити пакет рекомендацій органам державного управління, які формують зміст вищої освіти та контролюють його виконання, а також запропонувати університетам практичні кроки для ефективної ІВО.

Виклад основного матеріалу. Країни-флагмани активної ІВО застосовували із самого початку різні стратегії і підходи до інтернаціоналізації, починаючи від ринкових механізмів в умовах конкуренції вищої освіти до централізації влади в питаннях вищої освіти та ступеню автономії ЗВО.

На практиці часто комбінують обидва підходи, поступово залучаючи уряди до формування і реалізації інституційних стратегій. Хоча питання та політика, пов'язані з інтернаціоналізацією, відрізняються між собою в різних країнах, типові питання взаємодії держава – університет стосуються процедури отримання віз, безпеки, можливості працевлаштування для іноземних студентів під час та/або після навчання, а також можливості для кар'єрного зростання.

Деякі країни мають усталену політику інтернаціоналізації, тоді як інші не мають національної стратегії чи рамкових програм або все ще перебувають на ранній стадії розроблення політики ІВО.

В Україні ЗВО розробили власні стратегії ІВО попри відсутність загальнонаціональної такої Стратегії, часто зосереджуючись виключно на залученні іноземних студентів на навчання. Внаслідок цього

можуть виникнути невідповідності між національними та інституційними цілями, наприклад, національна політика щодо віз та імміграції може перешкодити інституційним зусиллям щодо залучення іноземних студентів.

Необхідно проводити різницю між національною освітньою політикою з міжнародним виміром (наприклад, програмами спільних дипломів) та державною політикою, яка орієнтована на всеохоплюючу ІВО, адже в такому випадку задіяні не лише провайдери освітніх послуг, а й державні установи, дотичні до реалізації ІВО: міграційні центри (ДМС України), безпекові органи (МВС та СБУ), тобто національна політика та конкретні цілі країни для інтернаціоналізації повинні бути добре узгоджені в межах всеохоплюючої політики. Наприклад:

- узгодженість між напрямками політики та освітніми цілями щодо інтернаціоналізації та пов'язаних з ними сфер політики. Наприклад, національна програма стипендій для іноземних студентів, яка в повній мірі відповідає цілям національної політики, ілюструє синергію між урядовою та інституційною політикою;

- стабільна ІВО через диверсифікацію видів діяльності з інтернаціоналізації та розширення мережі партнерських установ може забезпечити стратегічні вигоди і для ЗВО, і для міждержавних відносин, адже ІВО в даному випадку виступає інструментом популяризації системи вищої освіти, культури, історії країни;

- урядова політика може мати формотворчий вплив на формування ідеї ІВО того чи іншого ЗВО шляхом орієнтування в глобальному ландшафті освітніх установ з визначенням пріоритетних регіонів для вихідної мобільності, популяризації тієї чи іншої іноземної мови (в Україні за ініціативи та сприяння МОН проводять роки іноземних мов, 2019, приміром, оголошено роком французької мови), що стимулює інтенсифікацію відносин з урядами країн панування цієї мови і сприяє встановленню тісніших міждержавних контактів.

- забезпечення якості освітніх послуг з чіткими критеріями внутрішнього та зовнішнього моніторингу повинно бути пріоритетним завданням, це спільна відповідальність урядів і установ;

– синхронізація дій між ЗВО та органами державного управління в межах чітко визначеної національної стратегії інтернаціоналізації спонукає всіх акторів процесу мати чітке уявлення про глобальну вищу освіту, розуміти рушійні сили, здатні впливати на коливання попиту і пропозиції на ринку освітніх послуг (демографічні показники, безпекові питання, економічна стабільність, кон'юнктура ринку, попит ринку праці тощо), володіти іноземними мовами та ін.

Для вдалої і далекоглядної інтернаціоналізації органи державного управління повинні забезпечити нормативно-правову базу для реалізації ІВО, гарантувати прозорість процесу на державному та інституційному рівнях, сприяти належному врегулюванню фінансового аспекту впроваджуваної діяльності та її технічному та ресурсному забезпеченню.

Помилково ІВО асоціюється переважно з інвестиціями та економічним зростанням інституцій та держави. Насамперед це питання інтелектуальної власності держави, розширення горизонтів спільних досліджень, інноваційний розвиток, що є ще одним механізмом прирощення потенціалу держави на міжнародній арені.

Таким чином, беззаперечним видається факт нагальної потреби популяризувати і скрізь упроваджувати всеохоплюючу інтернаціоналізацію в Україні. ІВО повинно відбуватися в межах чітко визначеної державної Стратегії та інституційної стратегії, яка написана на основі державної, не суперечить їй, але може доповнювати і варіювати деякі аспекти, що витікає з принципу автономії ЗВО та профілю підготовки в ньому.

Крім того, на державному й інституційному рівнях слід гарантувати і демонструвати дотримання міжнародних і європейських норм у галузі вищої освіти, визнання результатів навчання/стажування за кордоном, соціальної відповідальності закладів освіти, спільних підходів до організації навчального процесу і досліджень, публікацій, наукової етики і авторських прав. Це, беззаперечно, сприятиме підвищенню позитивного іміджу держави на міжнародному рівні і впливовості в освітньо-науковій та науково-дослідній сферах.

Окрім того, що ІВО становить стратегічний вектор державного розвитку в сучасній Україні, вона визнана сьогодні ключовою стратегією розвитку будь-якого закладу вищої освіти незалежно від форми власності і підпорядкування. Проте, незважаючи на більш ніж тридцятирічну практику імплементації ІВО в Європі та розвинених країнах світу, українські ЗВО спрощено асоціюють цей процес лише з навчанням іноземних студентів. Натомість ІВО – це й інтернаціоналізація освітніх програм, й інтернаціоналізація «вдома», академічна мобільність, і програми подвійних дипломів, кампуси, літні школи, мовні курси тощо, цей процес має більш стратегічну мету, відкриває багато можливостей для ЗВО і може принести низку переваг для макро- (держави), мезо- (ЗВО) та мікро- (здобувачі освіти, академічна спільнота та штат ЗВО) рівнях.

Проте університети в Україні стикаються з низкою проблем, коли йдеться про управління інтернаціоналізацією. З метою запропонувати механізми ефективного впровадження ІВО ми узагальнили основні спільні для ЗВО з різною формою власності проблеми, але для недержавних університетів додаються пункти, винесені окремим списком.

Інституції можуть більш ефективно керувати інтернаціоналізацією в чотирьох основних сферах:

- 1) розуміння середовища, що впливає на інтернаціоналізацію;
- 2) розроблення стратегічного підходу;
- 3) оптимізація виконання;
- 4) моніторинг та оцінка.

У кожній із цих сфер існує низка різних заходів, до яких установи можуть вдатись, щоб підвищити свій потенціал з інтернаціоналізації, як зазначено нижче.

I. Розуміння середовища, що впливає на інтернаціоналізацію.

По-перше, слід розуміти цілі уряду (та відповідних суб'єктів) щодо інтернаціоналізації, як у країні, де акредитовано ЗВО, так і в інших країнах, що представляють інтерес для установи. Цілі на національному (або регіональному) рівні можуть включати:

- 1) міжнародний престиж національної системи освіти;

2) ширший доступ до більшої кількості різноманітних навчальних програм і кваліфікацій для вітчизняних та іноземних студентів;

3) економічні вигоди;

4) залучення обдарованої молоді до країни;

5) політична присутність.

По-друге, варто визначити, які елементи державної політики та регуляторного середовища – як у власній країні, так і в країнах, що становлять інтерес для установи – будуть впливати на інтернаціоналізацію (і якими способами), включаючи:

1) вищу освіту загалом, включаючи державне фінансування, інституційну автономію і управління, процеси акредитації та межі кваліфікацій;

2) поза межами вищої освіти, але дотичні до ІВО, як, наприклад, візові правила, захист інтелектуальної власності, планування правил, положення про працевлаштування, правові норми тощо.

По-третє, потрібно проаналізувати в повному обсязі культурний контекст як у країні походження, так і в інших країнах, що представляють інтерес для установи, щоб визначити ймовірні виклики, які можуть виникнути, зокрема щодо:

– очікувань студентів;

– підготовки студентів із різних соціальних верств;

– мов;

– підходів та інтерпретації етичних питань.

Не зайвим також видається провести аналіз інших факторів, що впливають на середовище для інтернаціоналізації, включаючи:

– тенденції геополітичного та економічного розвитку;

– конкуренцію з боку інших установ, інших країн, а також інших форм навчання;

– можливості для співпраці через мережі установ та з багатонаціональними підприємствами;

– розвиток технологій;

– місцеве середовище та сприйняття (наприклад, рівень злочинності, транспортні зв'язки, стереотипи стосовно країни походження студентів).

II. Розроблення стратегічного підходу.

Обов'язково слід розробити стратегічний всеохоплюючий підхід до планування інтернаціоналізації, взявши до уваги цілі ЗВО щодо інтернаціоналізації та сформулювати потенційні очікування від впровадження інтернаціоналізації (посилення головної/их місії/й установи; вибравши найбільш відповідні способи та форми інтернаціоналізації для установи, беручи до уваги місію та завдання установи, середовище, що впливає на інтернаціоналізацію; залучивши ключові зацікавлені сторони до активного розвитку інтернаціоналізації, щоб виробити найкращий метод та посилити залученість різних стейкхолдерів та підтримку обраного підходу; створити партнерські відносини та приєднатись до міжнародних мереж, які будуть найбільш релевантними та ефективними для досягнення цілей установи для інтернаціоналізації; забезпечити повний набір потужностей, необхідних для підтримки стратегії інтернаціоналізації, та вжити заходи для заповнення виявлених прогалин або коригування стратегії з огляду на обмежені можливості; включити процеси моніторингу та оцінки процесу ІВО в стратегічний план; розробити стійку бізнес-модель для підтримки інтернаціоналізації, з урахуванням:

– очікуваних вигод та витрат у середньостроковій перспективі;

– механізмів фінансування;

– термінів розгортання та поетапного впровадження;

– оцінки ризиків;

– здатності швидко реагувати на нові виклики часу.

III. Оптимізація впровадження ІВО.

Слід вивчити досвід інших інституцій зі схожим профілем підготовки та формою власності у своїй країні та у світі у впровадженні різних підходів до інтернаціоналізації. Крім того, варто вписати план розвитку структурних підрозділів у загальний план розвитку ЗВО та ІВО і слідкувати за узгодженістю стратегій розвитку. Для цього всі структурні підрозділи повинні мати обґрунтування цілей та методів ІВО. Не менш важливим є завдання модернізувати/створити міжнародний офіс для надання інформаційної підтримки

та супроводу студентам та викладачам, а також сприяти інтеграції іноземних студентів у всі академічні та соціальні заходи установи. Впровадження інтернаціоналізаційної компоненти в процес викладання та навчання у ЗВО та підтримку адаптації до нових викликів, що виникають у результаті інтернаціоналізації.

IV. Моніторинг та оцінка полягає в тому, щоб:

1) створити систему контролю та оцінки стратегічного плану всеохоплюючої інтернаціоналізації, щоб оцінити, чи обраний підхід допоможе досягти поставленої мети і чи забезпечить очікувані переваги;

2) розробити статистичні показники та методи дослідження ефективності моніторингу інтернаціоналізації;

3) екстраполювати цілі інтернаціоналізації на найважливіші процеси, як от забезпечення якості освітніх послуг та навчання, патронатну допомогу і задоволення потреб іноземного студентського контингенту.

Надані рекомендації в однаковій мірі можуть бути застосовані як у державних, так і приватних ЗВО. Розширення повноважень університетів у прийнятті рішення і впровадженні кроків на виконання державних пріоритетів у вищій освіті, гарантоване Законом України про вищу освіту (2016 р.), дозволяє варіювати методи і заходи для досягнення загальної мети ІВО і синергії з державною політикою в цій сфері. Недержавні (приватні) ЗВО, з одного боку, мають більше шансів для ефективної реалізації ІВО, оскільки є відносно незалежними в питаннях розподілу коштів на ті чи інші потреби за пріоритетним принципом, тоді як державні університети підзвітні державним органам, що їх фінансують, і мають чіткі вимоги до керування фондами і фінансами, отриманими від сплати за навчання іноземними здобувачами вищої освіти. Проте всі ЗВО України діють у межах чинного законодавства і узгоджують політику закладу із загальною політикою держави в галузі. Перепоною на шляху активного й ефективного впровадження ІВО в недержавних ЗВО може бути регламентування співпраці в межах різних грантових програм ЄС (Еразмус+, Горизонт

2020, напрям Жана Моне і т.п.) з чітко прописаним запрошенням до співпраці виключно неприбуткових установ (non-profit institutions). Однак ми переконані, що з огляду на відсоткове співвідношення кількості приватних і державних ЗВО, не на користь останніх, очільники і юристи українських недержавних університетів повинні розробити проект поправок до чинного законодавства з метою отримати рівні права з державними ЗВО, підносити ІВО до європейського і світового рівня, сприяючи підвищенню рейтингу та позитивного іміджу України на ринку освітніх послуг.

Висновки і пропозиції. Інтернаціоналізація є позитивним ключовим компонентом трансформації ландшафту вищої освіти. Вона виступає інструментом гарантування якості вищої освіти, змушує дотримуватись правил академічної доброчесності та норм соціальної відповідальності, міжнародне співробітництво спонукає досягати певних рейтингових показників і утримувати свої позиції. Чим більше в державі високоякісних провайдерів вищої освіти, тим краще імідж самої держави, її інвестиційна привабливість та попит на її освітні послуги. Саме тому інтернаціоналізація вищої освіти на може розглядатись виключно як інституційна ініціатива чи імперативний мандат держави. Лише комплексний підхід до вироблення й реалізації стратегії ІВО може гарантувати результат, закладений у нього концептуально.

Державні ініціативи та найкращі європейські практики наразі роблять акцент на вхідній ступеневій академічній мобільності, адже саме такий вид діяльності є найбільш економічно вигідним. Це у свою чергу ставить завдання для університетів розробляти привабливі (з урахуванням тенденцій сучасного міжнародного, регіонального та світового розвитку) англомовні курси та програми. За сприяння збільшення кількості здобувачів вищої освіти до національних ЗВО держава повинна передбачити заохочувальні заходи і часткове фінансування витрат університету.

Дані механізми наочно демонструють системоутворюючу синергію держав-

них та інституційних заходів і механізмів розроблення заходів, спрямованих на ефективне практичне впровадження інтернаціоналізації вищої освіти, що позитивно впливає на імідж держави (а отже, всієї національної системи вищої освіти) на міжнародному ринку освітніх послуг, визнання її лідерського потенціалу та підвищення рейтингів.

Список використаної літератури:

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
2. France launches new international recruitment strategy. URL: <http://monitor.icef.com/2018/11/france-launches-new-international-recruitment-strategy/>
3. Hudzik John K. Comprehensive Internationalisation: Institutional pathways to success. Routledge, 2015. P. 280.
4. Maringe F., Foskett N. Introduction: Globalization and universities. In: F. Maringe and N. Foskett (eds.). Globalization and internationalization in higher education: theoretical, strategic and management perspectives. London / New York : Continuum International Publishing Group, 2010. 1–16.
5. Middlehurst R., Woodfield S. Responding to the internationalisation agenda: Implications for institutional strategy. 2007. URL: http://www.heacademy.ac.uk/assets/documents/research/responding_to_the_internationalisation_agenda_full_report.pdf
6. Poland launches internationalisation strategy. URL: <http://monitor.icef.com/2015/10/poland-launches-internationalisation-strategy/>

Костюк Т. А. Системный подход к вопросу согласования государственной и институциональной политики интернационализации высшего образования

Статья отображает синергию государственных и институциональных политик, направленных на развитие и эффективное внедрение интернационализации высшего образования в Украине. Кроме анализа важности гармонизации политики Украины с принятыми в ЕС нормами, большое внимание уделяется разработке рекомендаций по эффективности усилий органов публичного администрирования и институциональных практик по интернационализации образовательных услуг.

Ключевые слова: *высшее образование, государственное управление, интернационализация высшего образования, комплекс рекомендаций, Украина.*

Kostiuk T. System approach to the harmonization of the state and institutional policies of internationalization of higher education

The article renders the synergy between state and institutional policies aimed at the development and effective implementation of the internationalization of higher education in Ukraine. In addition to analyzing the importance of harmonizing Ukraine's policy with EU norms, much attention has been devoted to the development of recommendations on the effectiveness of the public administration bodies efforts and institutional practices of the internationalization of educational services.

Key words: *higher education, state administration, internationalization of higher education, set of recommendations, Ukraine.*